

Դ. ՇԱԲԱՐՅԱՆ

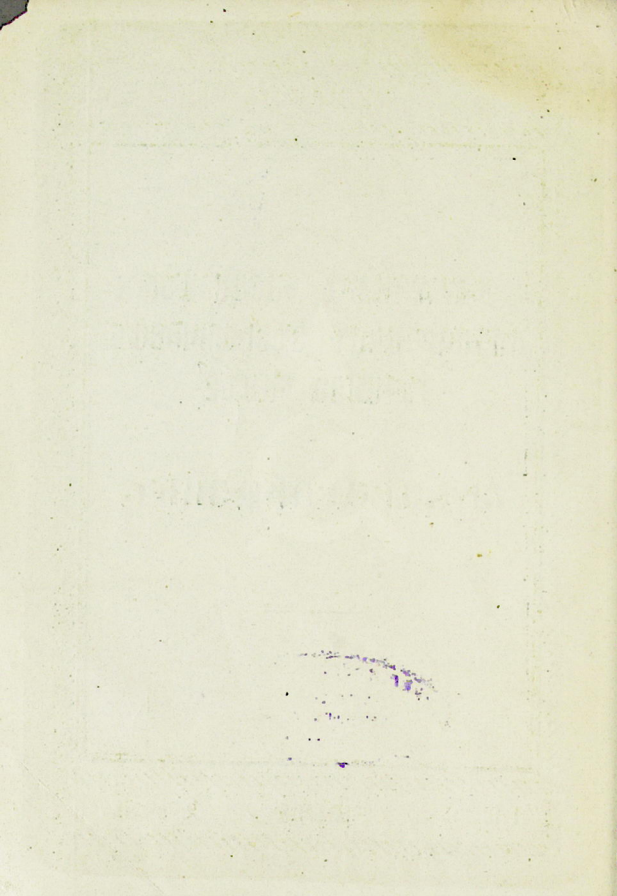
ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ
ՀՆԳԱՄՅԱ ՊԼԱՆԸ

ՇԻՆԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

1929

ՊԵՏՏՐԱՆ

ՅԵՆԿԱՆ

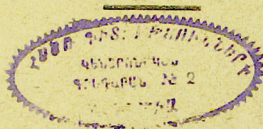
Ղ. ՇԱՔԱՐՅԱՆ

338.4:69 (47.925)

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ Կ-ԱՄՅԱ ՊԼԱՆԸ

ՇԻՆԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

Հր. № 1131

Գրառեպլար № 2878 (բ)

Տիրաժ 5000

Պետերատի առաջին տպարան Վաղարշապատում
Պատվեր № 167

Շինարարութիւնը՝ ժողովրդական տնտեսութեան հնգամյա պլանում, չափազանց բացառիկ տեղ և դրավում թէ իր բացարձակ և թէ հարաբերական իմաստով:

Վորպէս տնտեսական գործունէութեան մի առանձին տեսակ, շինարարութիւնն այն առանձնահատկութիւնն ունի, վոր թափանցում և տնտեսութեան բոլոր ճշդեղերը և նրա հսկան մասն և կադմոն:

Ինչ չափով վոր ժողովրդական տնտեսութեան և վնչ մի ճշուղ չի կարող իրագործել իր խնդիրներն առանց այս կամ այն ծավալով շինարարական աշխատանք կատարելու, այն չափով ել շինարարութեան տեսակների հսկայական բազմազանութիւնը և նրա ձևերի մանրաբեկոր վիճակը չափազանց զգալաւորացնում են նրա պլանային ընդգրկումը:

Սակայն ինչպիսի դեֆեկտներ ել լինելին շինարարական պլանավորման մեջ անցած տարիներում, վորքան ել լիակատար չլինէր նրա հաշվառման ընդգրկումը և այլն, այնուամենայնիվ չեղած նյութերը բավական համոզեցուցիչ կերպով լուսաբանում են շինարարութեան դերն ու նշանակութիւնը՝ մեր ժողովրդական տնտեսութեան ընդհանուր սիստեմի մեջ:

Այսպէս, Հայաստանի Պետպլանի տվյալների համաձայն, ժողովրդական տնտեսութեան կապիտալներդրումների (հանրացված միջոցներից) և զուտ շինա-

բարական ծախսի փոխհարաբերությունը հետևյալ ձևով
 և պատկերանում (միլիոն ուղբլիներով)։

26/27 թ. 27/28 թ. 28/29 թ. 29/30 թ.

1. Կապիտալ

ներդրումներ 21,4 27,0 36,9 74,2

2. Ծախսում-

ներ շինա-

բարության

վրա 17,1 19,2 27,7 54,2

Այս տվյալներից նկատելի չե, վոր ամբողջ շինարարության տեսակարար կշիռը կապիտալ ներդրումների ընդհանուր գումարում տատանվում և 70-ից մինչև 80⁰/0-ը և՛ վորպես հետևումն մի անգամ ևս հաստատվում և շինարարության ժողովրդատնտեսական ահագին նշանակությունը։

Առաջիկա հնգամյակում շինարարության խնդիրները, աչքի առաջ ունենալով ժողովրդական տնտեսության համար նկատի առնված բավական խոշոր ներդրումները, և՛ ավելի հատուկ նշանակություն են ստանում, վորովհետև բավական և ասել, վոր հնգամյակի ընթացքում ժողովրդական տնտեսության մեջ շինարարությունը մոտավորապես 72⁰/0 և կազմում։ Յեվ չեթե այսոր ժողովրդական տնտեսության վերակառուցման պրոբլեմն և դրվում, ուրեմն, առաջին հերթին պետք և առաջ քաշել շինարարության վերակառուցման և նույնիսկ նրա պրոցեսի խնդիրը։

Ընդհանուր գծերով այդպես և շինարարության նշանակությունն ընդհանրապես և նրա տեղը՝ Հայաստանի ժողովրդական տնտեսության սիստեմի մեջ։

Դառնալով այժմ նույն ինքն շինարարության

պլանին, պետք է նշել, վոր նրա առանձին տեսակ-
ներն անդրադարձել են համապատասխան ճշգրտավոր-
ման պլանների վրա. որինակ՝ արդյունաբերական շի-
նարարության, փոխադրության, ելեկտրոշինարարու-
թյան, գյուղատնտեսության բնագավառում տեղի ու-
նեցող շինարարության վրա և այլն: Սակայն, շինա-
րարության լերկու տեսակի՝ բնակարանային և կոմու-
նալի վրա՝ վորոնք այդ պլանների մեջ չեն մտել և
վորոնք իրական շատ մեծ նշանակութուն ունեն, ան-
հրաժեշտ է այստեղ հատկապես կանգ առնել:

ԲՆԱԿԱՐԱՆԱՅԻՆ ՇԻՆԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

Ծնորդիվ այն պատճառների, վորոնք հաճախ լու-
սաբանվել են մեր մամուլում և կարող են հանրա-
ծանոթ համարվել, Հայաստանի ԽՍՀ բնակարանային
տնտեսությունը սուր ճգնաժամ է ապրում:

Դեռ անցյալում, շնորհիվ ինքնակալության վորոշ
քաղաքականության, Հայաստանն իր ամբողջությամբ
ցարիզմի ամենահետամնաց դադութն եր համարվում
և Անդրկովկասի ամենախուլ տեղերից մեկն եր:

Ուստի և զարմանալի չե, վոր թե՛ ժողովրդա-
կան ամբողջ տնտեսության և թե՛ բնակարանայինի
զարգացման թափը չափազանց թույլ եր, այն ել տեխ-
նիկական ցած բազայի վրա:

Արդեն իմպերիալիստական պատերազմի մոմեն-
տից մեզնում գրեթե դադարում է շինարարությունը,
և մասնավորապես՝ բնակարանային շինարարությունը:
Պատերազմի տարիներում դադարեցանք ալիքները,
վորոնք ներխուժեցին Հայաստան, սրեցին բնակա-

բանալին խնդիրը և հաճախ՝ վառելիք և միջոցներ
չունենալով, գաղթականները բնակութեան համար
հատկացված շենքերը քանդում էին: Տների քանդումի
պրոցեսը հետզհետե ավելի ու ավելի դարգանում էր:
Դաշնակների տիրապետութեան սկզբից քարուքանդ
են լինում քաղաքների թուրքական մասերը, իսկ
քաղաքացիական պատերազմի շրջանում բնակելի հրա-
պարակը լինթարկվեց ել ավելի վոչնչացման:

Իբրև հետևանք այդ ամենի՝ Հայաստանի քաղաք-
ներում, մասնավորապես Յերևանում, արդեն 1917
թվականից աճելով աճում է բնակարանային ճգնա-
ժամը, վորը քանի դնում, այնքան ավելի սրվում է:

Այդ ճգնաժամն սկսում է անհավատալի արագու-
թյամբ աճել արդեն խորհրդայնացումից հետո, լերը
նախկին կայսրութեան խուլ ծալրամաս լինելուց Հա-
յաստանը դառնում է Միութեան հանրապետութուն-
ներից մեկը և վերջինիս հետ միասին սկիզբն է դնում
ստեղծագործական և իրադադ շինարարութեան:

Մասնավորապես Յերևանը՝ լերկրի հասարակա-
կան և կուլտուրական կյանքի կենտրոնն ու մայրաքա-
ղաքը դառնալով, վորտեղ կենտրոնացան կառավարա-
կան կենտրոնական և հասարակական բոլոր հիմնարկ-
ները և ուր Միութեան բոլոր ծալրերից և նույնիսկ
արտասահմանից սկսեցին հոսել բոլոր կուլտուրական
ուժերը, սկսեց արագորեն աճել: Բավական կլինի ա-
սել, վոր այդ բանի հետևանքով Յերևանում՝ որինակ,
1926 թվականի մարդահամարով 64,6 հազար հոգի
ազգաբնակչութուն կար, վորը նախապատերազմյան
ժամանակի համեմատությամբ ավելի քան կրկնա-
պատկվել էր:

Սակայն, բնակարանային հրապարակի կրճատումը մեկ կողմից և բնակչության անշեղ աճումը՝ մյուս կողմից, հետզհետե ավելի լին սրում բնակարանային ճգնաժամը և ուրեմն զախմանալի չե, վոր տարեցտարի բնակարանային հրապարակի նորման բավական չափով ընկնում և, հնգամյակի լեւքին (27/28 թ.) հասնելով 2,74 քառ. մետրի:

Յեթն ներկայումս ԽՍՀՄ քաղաքներում բնակարանային ճգնաժամի և «քաղցած բնակչորմայի» մասին խոսելիս՝ սովորաբար նկատի ունեն միջին հաշվով ամեն մի հոգուն ընկնող 6 քառ. մետր, մեղնում այդ նորմային հասնելու մասին՝ նույնիսկ ներկա հնգամյակի ընթացքում, խոսք լինել չի կարող: Այս հանգամանքի վերաբերութամբ չափազանց հետաքրքիր և ԽՍՀՄ մի քանի քաղաքների և հանրապետութլունների ամեն մի հոգուն ապահովող բնակհրապարակի նորմաները համեմատութլան մեջ դնել:

Ամեն մի հոգուն ապահովող նորմաները քառ. մետրով:

1. Լենինգրադ — 8,7
2. Մոսկվա — 5,7
3. Ուկրաինա — 5,8
4. ԱՌՖՍՀ — 4,41
5. Վրաստան — 5,49
6. Ադրբեյջան — 3,99
7. Հայաստան — 2,74

(ԱՌՖՍՀ, Վրաստանին և Ադրբեյջանին վերաբերլալ տվլալները քաղված են ԱՌՖՍՀ Պետալլանի նյութերից, իսկ Հայաստանինը՝ Հայաստանի Պետալլանից):

Այս թվերը մեկնութլուն չեն պահանջում, բալց

ամբողջութեամբ հաստատում են մեր բնակարանային ճգնաժամի սրութիւնը:

Այս բանի հիմունքով, ամենեւին կարիք չկա կանգ առնել այն. շարժառիթների վրա, վորոնք անհրաժեշտութեամբ են թելադրում այս հնգամյակի ընթացքում ամենալուրջ ուշադրութեամբ դարձնել ժողովրդական տնտեսութեան վերականգնութեան տվյալ կողմի վրա: Յեւ՛ հասկանալի չե, իհարկե, վոր բնակչինարարութեան հնգամյա պլանը կազմելիս՝ անհրաժեշտ կլինե՞ր նախազգծել այն միջոցները, վորոնք կկարողանային կանգնեցնել նախ՝ բնակհրապարակի պակասումը, և յերկրորդ՝ վորոշ չափով բարձրացնել ազգաբնակչութեանն ապահովող նորման՝ ավելի կամ պակաս նորմալ սահմաններում: Ուստի, բնակաշինարարութեան պլանը, ինչպէս և ամեն մի պլան՝ ընդհանրապէս, պետք է ներկայացնի սխտեմը տնտեսական այն միջոցների, վորոնք բղխում են վորոշ նպատակային դրուձներից՝ մի կողմից և իրականութեամբ հնարավորութեանների հաշվառումից՝ մյուս կողմից:

Բնակչինարարութեան հնգամյա պլանը Հայաստանի Պետպլանը կազմել է յերկու փոփոխակով (վարիանտ): Առաջին փոփոխակը նախատեսում եր հնգամյակի վերջում քաղաքային ազգաբնակչութեան ամեն մի հոգու համար բնակհրապարակի նորման հասցնել 6 քառ. մետրի: Սակայն, չնայելով այս համեստ նպատակին, վոր այս փոփոխակն եղնում, այնուամենայնիվ Հայաստանի պայմաններում այդ ավելի քան ուստիմալ է համարվում: Հնգամյակի յերկրորդ փոփոխակը կազմվել է Ֆինանսական հնարավորութեանների հաշվառման հիմունքով:

Այս լերկու փոփոխականները կազմվել են բնական-
ված 21 քաղաքատիպ կետերի համար, Յերևան և Լե-
նինական քաղաքների անջատումով, և շինարարնե-
րի ըստ 5 կատիգորիաների, այն է՝

1. Արդյունաբերական ձեռնարկություններ, վո-
վոնք շինարարություն են կատարում պետբյուջեի,
բանկային լերկարտե վարկերի, սեփական միջոցների
և բանվորների կենցաղը բարելավելու ֆոնդի հաշվին.

2. Մունիցիպալ ձեռնարկություններ—տեղա-
կան բյուջեի, ԿԿԲ (Կենտրոնական Կոմունալ Բանկ)
և Հայաստանի Կոմբանկի փոխառվությունների, ինչ-
պես և հատուկ հատկացումների հաշվին.

3. Բան-բնակարանային կոոպերացիա՝ սեփական
միջոցների, ԿԿԲ վարկերի և հատուկ ֆոնդերի հաշվին.

4. Փոխադրական կազմակերպություններ (լեր-
կաթուղիներ, անրելս հաղորդակցության ճանապարհ-
ներ) պետբյուջեի և ԿԿԲ հաշվին և վերջապես,

5. Անհատական շինարարություն՝ սեփական մի-
ջոցների հաշվին և Հայաստանի Կոմբանկի մասնակի
աջակցությամբ:

Պետք է նշել, վոր շինարարության հնգամյա
պլանի տարրերը առաջին անգամը չեն, վոր մշակվում
եյին մեղնում: Այսպես, 1925 թվականից սկսած մի
քանի անգամ փորձեր են կատարվել Յերևանի բնակ-
շինարարությունը պլանավորելու, հետո՝ Լենինականի
լերկրաշարժի ժամանակ Լենինականը վերականգնելու
պլան է կազմվել և այլն:

Բայց և այնպես, մինչև 1926 թվականի մարդա-
համարը այդ բոլոր պլանները թերի եյին. լուսաբան-
վում, վորովհետև նրանք հիմնավորված եյին հըսպեր-
տային տվյալներով:

Մարդահամարի տվյալներով վերոհիշյալ 21 բնակեցված քաղաքային կետերի ամբողջ հաշվառական բնակ-հրապարակը կազմում էր 543862 քառ. մետր, այսինքն ազգաբնակչության ամեն մի հոգուն ընկնում էր 3,43 քառ. մետր:

Յերբ 1926 թվականի մարդահամարի մշակման հետևանքով ստացվեցին այդ թվերը, նրանք՝ վորպես տվյալներ և չափադանցված թվեր, առաջ բերին այն լեռն-թաղությունը, թե յեղակետային տվյալներում դեֆեկտներ են յեղել: Մինչև այդ ժամանակ, մի ամբողջ շարք հատընտիր հետադոտությունների հիման վրա, թե Պետականը և թե դործկոմները միջին բնակ-հրապարակի նորման վորոշելիս յեղնում էին շատ ավելի փոքր թվերից: Մարդահամարի թվերի լրացուցիչ վերլուծությունն այն յեղրակացությանը բերեց, թե նշված տվյալներում իրական բնակարանային հրապարակը չափադանցված է, վորն առաջ է յեկել նախ՝ այն հանդամանքով, վոր մարդահամարի թվահամարի մեջ մտել են և այն վոչ-բնակելի շենքերը, վորոնք բնակելի յեն դարձել (խոհանոցներ, պաղվալներ, կցաշենքեր, հյուղեր և այլն):

Հաշվառքի փորձը և մարդահամարի տվյալների խորը հետաքննությունն այն արդյունքը տվեց, թե ամբողջ հրապարակից անհրաժեշտ է դուրս քցել մինչև 71 հազար քառ. մետր, վորպես բնակության համար անպետք հրապարակ և այսպիսով ամեն մի հոգուն ընկնող միջին նորման անհրաժեշտ էր իջեցնել և ընդունել 2,70 քառ. մետր: Իդեպ է ասել, վոր այդպիսի աշխատանք կատարել և նաև Անդրպետականը ԱԽՖՍՀ վերաբերմամբ, վորովհետև նույն դեֆեկտները յեղել են նաև Վրաստանում և Ադրբեջանում:

Մասնավորապես Յերևանում այդ նորման ուղղումներով արտահայտվեց 2,51 քառ. մետրով, փոխանակ 4,62 քառ. մետրի:

Նոր շինարարության հաշվառումով՝ բոլոր կառույցողների գծով 1926—28 թ. թ. ընթացքում, ինչպես և բնակելի հրապարակի մաշվածության հաշվառումով (հանրացված սեկտորի մաշվածությունն ընդունված և 1,25⁰/₀, իսկ մասնավորինը՝ 2,25⁰/₀), հաշվի առնելով նաև Լենինականի բնակհրապարակի քաղաքում ու վերականգնումը, բնակֆոնդի դրությունը 28 թվականի հոկտեմբերի 1-ին, այսինքն հնգամյակի սկզբին, Հայաստանի քաղաքներում արտահայտվում է 507,172 քառ. մետրով, վսրոնցից հանրացված սեկտորին ընկնում և մինչև 25⁰/₀ և մասնավորին՝ 75⁰/₀, վորը ազգաբնակչության ամեն մի հոգուն աալիս և միջին հաշվով 2,74 քառ. մետր:

Այս տվյալների հիման վրա կարելի չե Ծ-ամյա բնակչինարարության պահանջի հաշիվը կազմել, բայց այստեղ ամենից առաջ անհրաժեշտ եր հայտաբերել քաղաքային ազգաբնակչության աճման դինամիկան:

ԿՎՎ (Կենտրոնական Վիճակագրության Վարչություն) տվյալները՝ ազգաբնակչության աճման մասին, 1923 թվականից մինչև 1927 թ. ցույց են տալիս, վոր Յերևան քաղաքի միջին աճումը հավասար և 8,5⁰/₀ և աճման ամենամեծ տոկոսը 1925 թվականին և ընկնում 8,8⁰/₀, և 1926 թ.՝ 9,5⁰/₀: Ուշադրության առնելով, վոր Յերևանի ազգաբնակչության այնքան զգալի աճման վրա ազդող պատճառները վոչ միայն չեն վերանա, այլ՝ ընդհակառակն, յերկրի արտադրական ուժերի զարգացման կապակցությամբ և Յերևանի կուլտուրա-

կան դերի աճումով նույնիսկ կուժեղանան, ուստի առաջիկա հնգամյակի համար հիմքեր չկալին աճման ադ միջին տոկոսն իջեցնել, և ադ պատճառով Յերեվանի ազգաբնակչության աճումը պլանավորվող հնգամյակի համար ընդունված է $8,5\%$ ։ Ինչ վերաբերում է Լենինականին, այստեղ պատկերը մի փոքր այլ կերպ է. այստեղ ազգաբնակչության միջին աճումը, մինչև 1926 թվականը, 5% -ից չի անցնում։ Հնգամյակի բոլոր տվյալները վկայում են, վոր իր ազգաբնակչության աճման թափով Լենինականը Յերևանից հետո չի մնա։ Լենինականի ազգաբնակչությունը 1927 թ. հունվարի 1-ին կազմված էր 54,857 հոգուց, բայց 1927 թ. հունվարի 1-ի լերկրաչարժից չետո, ուներ 42,313 հոգի, այսինքն ազգաբնակչության տրտոսանքը հավասար էր $22,7\%$ -ի։

(Մարդահամարը տեղի ունեցավ լերկրաչարժից լերկու ամիս հետո)։

Սակայն, 1929 թ. լրացուցիչ մարդահամարը ցույց տվեց, վոր բնակչություն մեծ մասը վերադարձել է։ Իսկ յեթե ազգաբնակչության միայն բնական աճումն ընդունենք $3,7\%$, հնգամյակի վերջում բնակիչների թիվը քողաքում կլինի մոտավորապես 63,214։

Ուշադրության առնելով միայն տեքստիլ արդյունաբերության բանվորների թվի աճումը, մոտավորապես մինչև 6,5 հազար (համաձայն հնգամյակի պլանի) և 3-ի հավասար ընտանիքավորության կոեֆիցենտը, Լենինականի քաղաքային ազգաբնակչության թիվը հնգամյակի վերջում կհասնի մոտավորապես 80,000-ի։ Իսկ յեթե վերցնենք աճման այնպիսի տոկոս, ինչպես Յերևանում ($3,5\%$), ազգաբնակչության ընդհանուր

քանակը մի փոքր կիջնի—79,433 մարդ և չեթի այս
թիվը մի փոքր մեղանչում է, համեմատյալ դեպս վոչ մե-
ծացնելու կողմը:

Մյուս քաղաքների և բնակեցված քաղաքատիպ
կետերի վերաբերությամբ՝ աճման տոկոսը 4 տարվա ըն-
թացքում հավասար է $4,1\frac{1}{10}\%$ -ի, իսկ հնգամյակի համար
այդ աճումն ընդունված է $4\frac{0}{10}\%$:

Իսկ ընդհանրապես անհրաժեշտ է նկատի ունե-
նալ, վոր Հայաստանի խորհրդայնացումից հետո՝ ազ-
գաբնակչության աճման թափը քաղաքներում զգալի
չափով ուժեղացավ: Այդ բանը տնտեսական և կուլ-
տուրական կարգի պատճառներով է բացատրվում՝
ժողովրդական տնտեսության արդյունաբերության և
կապիտալ շինարարության զարգացումը գյուղական
ազգաբնակչության համար հնարավորություն է ստեղ-
ծում գործադրել իր բանվորական ազատ ուժերը, և
մյուս կողմից՝ գյուղի կուլտուրական պահանջները,
վորոնց զարթեցրել է հեղափոխությունը դարավոր
քնաթռիչությունից, տնխուսափելի հակասության մեջ
են դրվում գյուղական կյանքի ամբողջ ձևերի հետ և
ազգաբնակչության համար խթան են դառնում հոսել
դեպի քաղաքները: Ճիշտ է, այս հնգամյակի համար
մի շարք միջոցներ են նախագծվում պակասեցնելու
այդ հոսանքը, բայց և այնպես նշված պայմանները,
վորոնք ազդում են վերջին տարիների ընթացքում,
նույնպես պահպանում են մասամբ իրենց ազդեցու-
թյունը նաև պլանավորվող հնգամյակի վրա:

Վերևում հիշված նկատառումների համաձայն՝
քաղաքային ազգաբնակչության ընդհանուր քանակը
հնգամյակում ներկայանում է հետևյալ ձևով՝

Հայաստանի ԽՍՀ բաղաձային ազգաբնակչությունը՝
հնգամյակում

	1928/29 թ.	29/30 թ.	30/31 թ.	31/32 թ.	32/33 թ.
1. Յերևան	80.913	87.790	95.252	103.348	112.133
2. Լենինական . .	52.987	57.491	62.378	67.680	73.433
3. Մյուս քաղաքները . .	67.034	69.715	72.503	75.403	78.419
Ընդամենը	200.934	214.996	230.133	246.431	263.985

Բնակչինարարության արժեքի վերաբերության մասին պլանում հաստատուն նպատակ է դրվում շինարարական ինդեքսն իջեցնելու վերաբերյալ դիրեկտիվն իրագործել: ԱՆՖՍՀ կառավարության հաստատած նորմաները՝ 1927/28 թ. նկատմամբ, Յերևանի համար նշանակված էին խոր. մետ. 16 ուլբի, իսկ մյուս քաղաքների համար՝ 17 ուլբի: Նշված լիմիտները այն լիակատարյալ մեծություններն են, վորոնց վերաբերության մասին չեն լինում լիակատարյալ մեծություններ անել ընդհանրարարության միավորի արժեքն իջեցնելու մասին:

Շինարարական ինդեքսի ընդհանուր իջեցումը հանրացրած սեկտորում 1927/28 թ. համեմատության մասին 1932—33 թ. ընդունված է 31%, իսկ մասնավորում՝ 19,2%: Ըստ տարիների՝ ամենաշատ իջեցումը տալիս են վերջին չորս տարիները, վորովհետև եֆֆեկտը

հիմնական պայմանները, վորոնք տանում են դեպի արժեքի իջեցումը—վերադիր ծախսերի կրճատում, արտադրութիւն մեքենացում և ուսցիոնալացում, շինամթերքների ածանցում, տեղական շինամթերքների լայն ոգտագործում, բանուժերի և տեխնիզմի վորակալ կադրերի պատրաստութիւն, փոխարութիւն մեքենացում և այլն,—յերևան ե գալու հետզհետե ավելի շատ և ավելի լրիւ՝ շինարարութիւն ծավալումի համեմատ:

Ինչ վերաբերում ե մաշվածութիւն, ալդալիսին պլանն ընդունել ե $2,25\%$ ՝ մասնավոր սեկտորի համար և $1,21\%$ —հանրացածվածի համար: Գալով Հաստատնի բնակֆոնդին, ալդ նորման պետք ե համարել ցած, վորովհետե բնակարանների տեխնիկական դրութիւնը, ինչպես մենք արդեն ցույց ենք տվել, չափադանց վատ ե կցաշենքերի մեծամասնութիւն պրիմիտիւ բնույթի վաճառով և՛ բացի դրանից, պետք ե բարուլական մաշվածութիւն խնդիր դնել, վորովհետե տնհրաժեշտ ե քաղաքների (մանավանդ Յերևանի) պլանավորմանը զուգընթաց, հակասանիտառական, գոմանման ասիական ձեւաձոները փոխարինել իսկական բնակարաններով: Սակայն Պետպլանը դիտաւցորեն խուսափեց նրա մեծացումից, վորպեսզի չբարձրացնի մեր պահանջի առանց ալն ել բարձր թիւը:

Վերեում բերված բոլոր տվյալների հիմունքով Պետպլանը կազմել ե բնակչինարարութիւն պլանի առաջին փոփոխակը, նպատակ դնելով հնգամլակի վերջում նորման հասցնել 6 քառ. մետրի: Այստեղ առանց ալդ բոլոր հաշիվներն առաջ բերելու՝ կտանք միայն ստացված հետևանքը, թե հնգամլակում վորպիսի ան-

հրաժեշտ գումարների ներդրում և պահանջվում (հա-
զար ռուբլիներով)

1. Յերեանի համար . . .	54.029,7	48,3 ⁰ / ₀
2. Լենինականի՝ . . .	34.331,7	30,6 ⁰ / ₀
3. Մյուս քաղաքների՝	23.601,6	21,1 ⁰ / ₀
Ընդամենը՝	111.963,0	100,0 ⁰ / ₀

Ըստ հնգամյակի տարիների՝ այդ ծախսումները
բաշխվում են (հազար ռուբլիներով)

1928/29 թ.	12.377,9	11,0 ⁰ / ₀
1929/30 թ.	15.148,6	13,5 ⁰ / ₀
1930/31 թ.	19.009,6	17,0 ⁰ / ₀
1931/32 թ.	26.477,0	23,6 ⁰ / ₀
1932/33 թ.	38.949,9	34,9 ⁰ / ₀
Ընդամենը	111.963,0	100,0 ⁰ / ₀

Սակայն, այդ պլանի ֆինանսավորման աղբյուր-
ներին դառնալով, ստիպված ենք հավաստել, վոր նրա
իրագործման վրա պետք է դնել մինչև 112 միլիոն:
Ահա թե ինչու ցույց տալով պլանի ֆինանսապես վոչ
ռեալ լինելը, Հայաստանի Պետպլանն ստիպված չեղավ
հրաժարվել բնակարանային հրապարակի նորմաները
հնգամյակի վերջում 6 քառ. մետրի հասցնելու դրույ-
թից և ընդունել, վոր մեր պայմաններում առաջադր-
ված դրույթն անիրագործելի չէ: Յե՛վ այսպես, բնակչի-
նարարության պլանի առաջին՝ ամբիջ քան ոպտիմալ
փոփոխակը Պետպլանն ինքը ստիպվեց հենց այստեղ
տեղումը մերժել և կազմել՝ ինչպես առված և վերևում,
չերկրորդ փոփոխակը, այս անգամ արդեն վոչ թե պա-
հանջը նկատի առնելով, այլ այն ֆինանսական հնա-

րավորութիւնները, վոր կարող են գրավել և բնակ-
շինարարութեան վրա գրվել:

Այդ տեսանկիւնով պլանը կազմելիս՝ անհրա-
ժեշտ եր ըստ ելութեան կազմել ֆինանսական պլան-
ները կառուցողներէ առանձին կատեգորիաների գծով:

Արդլուծնաբերութեան հնչամյա պլանի տվյալնե-
րով՝ ընտելշինարարութեան ընդհանուր ծախսը 12,5 միլ.
ռուբլի լի Հայաստանի արդլուծնաբերութիւնը, սակաւ
բացառութեամբ սկսել և հիմնավորել և զարգանալ
մեղնում միայն յերկրի խորհրդայնացումից սկսած, և
ուստի արդլուծնաբերութեան մեջ կապիտալ ներդրումներ
մացնելու հետ միասին, ընդհանրապէս պետք և նույն-
պէս ուշադրութիւն դարձնել նաև արդշինարարու-
թեան վրա: Ուստի, լեթի հաշիւ առնենք արդլուծնա-
բերութեան ծախսումը, մի շարք նոր ճշուրներ ստեղ-
ծելը, գրադված բանուծի աճումը և այլն, այդ ծախ-
սումներն անհրաժեշտորեն պետք և նվազագույնն ըն-
դունել: Այդ գումարից իրեն՝ արդլուծնաբերութեան սե-
փական միջոցներին վերապահվում և 4,5 միլ. ռուբլի,
բանվորական կենցաղը բարելավելու ֆոնդին և պետ-
րուշկին 1-ական միլ. ռուբլի, և ԿԿԻ վարկին՝ 6 միլ.
ռուբլի: Այդ ներդրումները թույլ կտան բանվորների
բնակարանային հրապարակի նորման միջին հաշվով 3
քառ. մետրից բարձրացնել (լեթի տաղավարաւիպ հան-
րակացարանները չհաշվենք) և հասցնել մոտավորա-
պէս 5 քառ. մետրի:

Գործկոմի միջոցները, վորոնք ըստ որենքի բնա-
կարանային շինարարութեան վրա լեն դրվում, բացի
տեղական բյուջէից, կազմվում են նույնպէս առևտրա-
արդլուծնաբերական շինքերի վարձագնի 50% մասնա-

տրումներէց և 100% մուսիցիպալ ֆոնդից: Այս միջոցներն՝ իբրև ֆոնդեր մտնում են տեղական բյուջեի մեջ և ճնակշինարարութուն կատարելու հատուկ նշանակութուն ունեն: Պլանում զործկոմական շինարարութեանն և վերապահվում նույնպէս վարչական շինարարութունը, ուստի և կառուցողների այդ կատեգորիան իր ամբողջութեամբ պլանումն անվանվում և մուսիցիպալ շինարարութուն: Կառուցողների այս կատեգորիայի գծով տարվող բոլոր հատկացումների դինամիկան թուլ և աւելիս՝ մի շարք համապատասխան հաշիւներից հետո, շինարարութեան ընդհանուր ծավալը հասցնել 19 միլ. ուռբու, վորի մեջ տեղական բյուջեով 6 միլիոն ուռբլի և ԿԿԲ կողմից տրվող վարկը՝ 13 միլ. ուռբլի:

Բոլորովին ուրիշ տիպի կառուցող և հանդիսաբնակ-շինարարական կոոպերացիան: Բնակ-շինարարական կոոպերացիայի դրական հատկանիշն և ներգրավել ազգաբնակչութեան սեփական միջոցները և ստացվող փոխարինութունները վերադարձնելու բնույթը: Թեև բնակարանային կոոպերացիան Հայաստանում առաջ և յեկել 1926/27 թ., սակայն ելի կարողացել և կարճ ժամանակում աշխատանքն ուղիղ և ամուր հիմքերի վրա դնել և ընդհանրապէս շատ մեծ աշխատանք և կատարել՝ թե անդամներ ներգրավելու և թե շինարարութեան իմաստով: Բնակկոոպերացիայի անդամների աճման, բաժնետիրական մուծումներ, ԲԿԲ, պետբյուջեի միջոցների և ԿԿԲ վարկերի հիմունքով՝ կոոպերատիվ բնակշինարարութեան ծավալը հնգամյակում վորոշված և 4 միլ. ուռբ., այդ թվի մեջ ԿԿԲ ընկնում և 2,5 միլ. ուռբ., պետբյուջեին՝ 1 միլ. ուռբ. և սեփական միջոցներին և ԲԿԲ՝ 0,5 միլ. ուռբլի:

Փոխադրական բնակչին արարուելու ժամանակ նկատի
յի առնված, գլխավորապես, լերկաթուղային տնտե-
սության բանվորական շինարարությունը, մասամբ
տներեյս փոխադրության բանվորների տների կառու-
ցումը, ինչպես և կառուցումները՝ Մեանում: Ծախսում-
ների ընդհանուր ծավալը 2 միլ. ռուբլի է, վորը
կազմվում և կհի 1,5 միլ. ռուբլի վարկերից և պետ-
րյուջեի 0,5 միլ. ռուբլի հատկացումներից:

Վերջապես, վերջին, անհատական կառուցողը
նույնպես անդրադարձել և պլանում ավելի կամ պա-
կտս ըավարտը առտիճանով: Ժիշտ և, իր բնույթով
այնուամենայնիվ նա մնում և վորպես մանր կառու-
ցող: Առանց նկատի առնելու սանիտարական պայման-
ները և տեխնիկական նորմաները, անհատական կա-
ռուցողն ամենաաժան նյութերից և տներ շինում, բնա-
կարանին տարրական հարմարություններ չի մատա-
կարարում և հետևանքն այն և լինում, վոր աժան տի-
պի վատ տներ են ստացվում: Սակայն, չնայելով այս
բացասական կողմերին, այս հնգամյակի ընթացքում
կարիք չի լինի հրաժարվել նրանից, ինչ չափով վոր
նա մասնակի լուծում և բնակարանային ճգնաժամը:
Ընդհակառակն՝ այստեղ չափազանց կարևոր և նպա-
տակահարմար ուղղություն տալ անհատական շինա-
րարությանը պլանային հունով, վորով կառուցվող
հրապարակի վորակը վորոշ չափով կբարձրանար և բնա-
կարանային ճգնաժամը մի փոքր կմեղմանար:

Այստեղ Հայաստանի Կոմբանկը պետք և ոգնու-
թյան դա, իր միջոցները բանվոր և ծառայող անհա-
տական կառուցողներին ուղղելով: Հնգամյակի ըն-
թացքում ներդրումների ծավալն այդ կատեգորիայի

ամբողջ գծով վորոշված և 2,5 միլ. ո., վորի մեջ՝ Կոմ-
բանկի հաշվին 0,5 միլ. ո. և սեփական միջոցների՝ 2
միլ. ուռբլի:

Ի հետևումն բոլոր ասվածների, բնակչինարարու-
թյան մեջ մտնող կապիտալ ներդրումների ընդհա-
նուր ծավալը բոլոր կառուցողների և աղբյուրների
գծով հնգամյակի ընթացքում բաշխվում և հետևյալ
ձևով (միլիոն ուռբլիներով).

ԿԱՌՈՒՑՈՂՆԵՐ	Հնգամյակի ընթացքում ներդրում ըն- դամենը	ՆՈՒՅՆ ԹՎԻ ՄԵՋ					
		Ցեղբույն	Պետբույն	ԿԿԲ	Հայկոմ բանկ	Մե. Բ. միջ.	ԲԿԲ
Մուներիցիպալիտ.	19,0	6,0	—	13,0	—	—	—
Արդյունաբ. շին.	12,5	—	1,0	6,0	—	4,5	1,0
Կոոպերատ. շին.	4,0	—	1,0	2,5	—	0,5	—
Փոխադրող. շին.	2,0	—	1,5	0,5	—	—	—
Անհատակ. շին.	2,5	—	—	—	0,5	2,0	—
Ընդամենը	40,0	6,0	3,5	22,0	0,5	7,0	1,0

Առաջ բերված տվյալներից նկատելի է, վոր Հա-
յաստանի բնակչինարարության ներդրումների ընդ-
հանուր ծավալը հնգամյակի ընթացքում 40 միլիոն
ուռբլի է, ընդ վորում բոլոր ներդրումների հանրա-
գումարում ամենամեծ տոկոսն ընկնում և մուներիցի-
պալ շինարարությանը՝ 47,5⁰/₀, ապա արդյունաբերա-
կանին՝ 31,2⁰/₀, կոոպերատիվին՝ 10,0⁰/₀, փոխադրակա-
նին՝ 5 ⁰/₀ և անհատական շինարարությանը՝ 6,3 ⁰/₀:

Պլանը ծածկող շատ խոշոր աղբյուրն են, ինչ-

պես լերեռւմ և աղլուսակից, ԿԿԲ վարկերը, վորոնք բոլոր ներդրումների 55 % են կազմում, հետո զալիս են կառուցողների սեփական միջոցները՝ 17,5, ապա՝ տեղական բյուջեն՝ 15 % և այլն:

Այժմ հետաքրքիր և բազդատել ալդ ներդրումները հաշվետվական ամսականների, հնգամյակի առաջին տարվա հատվածի կատարման և 1929/30 թ. ստուգիչ թվերի հետ:

Այսպես, ըստ Հայպետպլանի նյութերի՝ մենք բնակչինարարությանը հատկացված ներդրումների հետևյալ պատկերը կստանանք (միլ. ուռւլին).

ԿԱՌՈՒՅՈՂՆԵՐ	1927/28 թ.	28/29 թ.		29/30 թ.	
		Հստ պլան-ի	Հստ փաս. յենթադր.	Հստ պլան-ի	Հստ ՄՏԹ
Մունէցիպալ շինարար	1,5	2,3	1,7	2,9	3,4
Արդյունար, >	1,8	1,9	1,3	2,4	2,4
Կոոպերատ. >	0,3	1,3	0,6	1,7	1,7
Փախողը. >	0,2	0,3	0,3	0,4	0,4
Անհատակ. >	0,3	0,2	0,2	0,3	0,5
Ընդամենը .	4,1	6.0	4,1	7,7	8,4

(27/28 թ. Լենինականի վերականգնման վրա դրված ծախսումները ցույց չեն տրված, վորը 5,1 միլ. ուռւլի չեն):

Ինչպես ցույց և տալիս աղլուսակը, հնգամյակի 1928/29 թվականի պլանային յենթադրությունը մեղ-նում չի կատարվել միջին հաշվով 33 %-ով, մասնա-

վորապես՝ առանձին կառուցողների գծով բավական շատ թերառք ունի մոնիցիպալ շինարարությունը (27 %), արդյունաբերականը (30 %) և հատկապես կոպիերատիվը, վորտեղ պլանի թերակատարությունը հավասար է 58 % (տոկոսները կլորացված են)։ Այդ զգալի շեղումը բացատրվում է նրանով, վոր մի քանի ադրյուրներից միջոցները թերի չեն ստացվել՝ պլանը ծածկելու համար։ Այսպես, ըստ տեղական բյուջեի չենթադրվում էր պլանով 900 հ. ուռբլի դնել, իսկ փաստական չենթադրություններով ներդրումները կազմում են միայն 75 %։ Ըստ ԱՍՖՆՀ բյուջեի՝ թերառքը հասնում է 40 %, իսկ պլանի թերակատարման վրա հատկապես անդրադարձել է ԿԿԲ վարկերի կըրճատումը, այն է՝ պլանով նախագծված 3720 հ. ո. փոխարեն, ունենք 1545 հ. ո., այսինքն այդ գումարի 41,5 %։

Այս ասածից չեղնելով, 1929/30 թ. բնակչինարարության վերաբերյալ ստուգիչ թվերի նախադիժք կազմելիս՝ Պեսպլանն ստիպված չեղավ ներդրումները մի փոքր ուժեղացնող նախագիծ կազմել պլանով ընդունված հատվածի հանդեպ, վորպեսզի դրանով մասամբ լրացնի հնդամյակի առաջին տարվա թերառքը և հնարավոր դարձնի հնգամյակի լրիվ կատարումը։

Աղյուսակից նկատվում է, վոր 1929/30 թվականի համար այդ մեծացումը աչքի առաջ ունի մոնիցիպալ և անհատական շինարարությունը և իր ամբողջությամբ կազմում է մոտ 9 %, Ե՛լ ավելի մեծացում՝ չնայելով 1928/29 թվականի պլանի թերակատարմանը, հնարավոր չեր անել մի շարք ֆինանսական նկատառումներով, ուստի և պետք է լրացնել և

հաշվի առնել ալդ՝ հնդամյակի հետագա տարիներում։
Կոորդինալ և միաժամանակ հետաքրքիր եմեր-
քալաքների բնակֆոնդի դինամիկայի և նրա բաշխ-
ման խնդիրն՝ ըստ սեկտորների Ալդ պորբլեմի պար-
զաբանությունը հնարավորություն կտա մեզ ըմբռնել
հիմնական բնակֆոնդի դինամիկան, պարզել հանրաց-
ված և մասնավոր սեկտորի մասնակցությունն ալդ
ֆոնդին։ Սակայն, զործնականում աշխատանքների
պրոցեսում մի շարք դժվարությունների դեմ առնե-
լու հարկ չկալով, վորովհետև ավելի կամ ամուր չելա-
կետալին տվյալներ չկալին։ Ահա թե ինչու ներքևու-
մը բերվող թվերը մի փոքր մոտավոր թվեր են։ Այս-
պես, թե այնպես, հիմնական բնակֆոնդի դինամիկան
հետևյալ պատկերն ունի (քառ. մետրերով, Լենինա-
կանի հրապարակի վերականգնումն էլ հաշվի առնե-
լով)։ (Աղյուսակը տես եջ 24)։

Այս աղյուսակից չերևում է, վոր հիմնական բնակ-
ֆոնդի դինամիկան ամբողջ հնդամյակում մեծանում է
և 1932/33 թ. վերջում նրա՝ ընդհանուր աճումը հավա-
սար է, 1927/28 թ. համեմատությամբ, 64,6 %։ Ա-
ռանձնապես ուժեղ աճում և ցուլց տալիս հանրացված
սեկտորը. մոտավորապես նույն ժամանակաշրջանում
մեծացումը հավասար է 296,5%⁰, իսկ մասնավոր սեկ-
տորը մեծանում է միայն 3 %⁰։ Այլևս, նշված ներ-
գրումների հետևանքով հնդամյակի ընթացքում ըն-
դամենը նոր բնակհրապարակ կկառուցվի մինչև 384,5
հազ. քառ. մետր, և ալդ թվից հանրացված սեկտորը
նոր բնակհրապարակ կտա 345,4 հազար քառ. մետր,
իսկ մասնավորը մնացածը—39,1 հազ. քառ. մետր։
Սրան զուգընթաց բնակհրապարակի մաշվածությունը

		ՀԵՐԱՄՅԱԿ		
		27/28		
		Բ.	28/29Բ.	32/33Բ.
I. Կանխիկ Ֆոնդ				
ա. հանրացված սեկտոր	126.235	161.564	376.470	
բ. մասնավոր »	347.559	345.608	349.956	
Ընդամենը .	473.794	507.172	726.426	
II. Տարվա մաշվածութ.				
ա. հանրացված սեկտոր	1.577	2.019	4.706	
բ. մասնավոր »	6.951	6.912	7.874	
Ընդամենը .	8.528	8.931	12.580	
III. Նոր կառույց. հրապար.				
ա. հանրացված սեկտոր	36.906	26.053	107.200	
բ. մասնավոր »	5.000	2.660	13.310	
Ընդամենը .	41.906	28.713	120.510	
IV Բնակ. ֆ. հետեվ. տար. սկզ.				
ա. հանրացված սեկտոր	161.564	185.598	478.964	
բ. մասնավոր »	345.608	341.356	355.392	
Ընդամենը .	507.172	526.954	834.356	

հնդամյակում լերկու սեկտորի գծով կկազմի 45,5 հ. քառ. միտր, սակայն, ինչպես վոր պետք եր սպասել, ալդ մաշվածության մեջ մասնավոր սեկտորի տեսակարար կշիռը մեծ տեղ և բռնում:

Այլևս հետաքրքիր և նշել, վոր լեթե 1926/27 թվականին քաղաքային ամբողջ բնակչությանը ալի միայն 25 % եր հանրացված, հնդամյակի տարիններում անշեղորհն բարձրանալով՝ 1932/33 թ. արդեն հանրացված սեկտորը ամբողջ բնակչոնդի գումարի 51,7% և բռնում:

Դրանից հետո հետաքրքիր և Հայաստանի քաղաքների բնակչոնդի հիմնական կապիտալի դինամիկան բերել՝ հնդամյակի ընթացքում, սեկտորների բաշխումով և անցած տարիների համեմատությամբ (հաղար ուղբիներով, ներառյալ և լենինականի վերականգնման ծախսումները). (Աղյուսակը տես եջ 26):

Բնակչոնդի հիմնական կապիտալի դինամիկան, ինչպես լերկում և աղյուսակից, ցույց և տալիս անշեղորհն աճում և հնդամյակի վերջում 1927/28 թ. հանդեպ մեծանում և 39%-ով, ընդամին մասնավոր սեկտորում ունենք գրեթե կայուն դրություն, իսկ ալդ աճումը կատարվում և բացառապես հանրացված սեկտորի հիմնական կապիտալի մեծանալու հաշվին: Յեվ զարմանալի չե՛լ չե, վոր տարեց-տարի մասնավոր սեկտորի տեսակարար կշռի անկման տենդենց և նկատվում: Այսպես, լեթե 1926/27 թ. բնակչոնդի ամբողջ հիմնական կապիտալի հանրագումարում մասնավոր սեկտորը 52% եր, 1932/33 թ. վերջերում նրա տեսակարար կշռի իջեցումը կհասնի մինչև 24%-ի:

Այս բոլոր ասածներից լերկում և, վոր բնակչի-

	27/28 թ.	ՀԵՐԱՄՅԱԿ	
		28/29թ.	32/33թ.
I. Կանխ. ֆոնդ սարվ. սկզ.			
ա. հանրացված սեկտոր	17.140,3	22.783,1	51.640,0
բ. մասնավոր »	18.966,9	18.987,6	18.570,0
Ընդամենը .	36.107,2	41.770,7	70.210,0
II. Մատվածություն սար. ընթացում			
ա. հանրացված սեկտոր.	214,3	284,8	645,5
բ. մասնավոր »	379,3	379,8	484,8
Ընդամենը .	593,6	664,6	1.129,8
III. Կապիս. ներդ. սար. ընթ.			
ա. հանրացված սեկտոր.	5.857,1	3.908,4	9.650,0
բ. մասնավոր »	400,0	200,0	850,0
Ընդամենը .	6.257,1	4.108,4	10.500,0
IV Հիմն. կապիս. սար. վերջ.			
ա. հանրացված սեկտոր.	22.783,1	26.406,7	60.644,5
բ. մասնավոր »	18.987,6	18.807,8	18.935,7
Ընդամենը .	41.770,7	45.214,5	78.580,2

նախարարութեան հնդամյա պլանում, ինչպես հիմնական
բնակիչները, այնպես եւ հիմնական կապիտալի դինա-
միկայի մեջ անշեղորեն ուժեղանում ե հանրացված
սեկտորի դերը մեր քաղաքների բնակարանային ընդ-
հանուր տնտեսութեան մեջ:

Այդպիսի նախագծմանը զուգընթաց, բնականա-
բար ազգաբնակչութեան ամեն մի հոգուն բնակհրա-
պարակով ապահովող միջին նորման պետք ե ավելա-
նա, բայց նախատեսված 6,2 մետրի նորմայով, վո-
րովհետեւ՝ ինչպես ասված ե վերեւում, այդ փոփոխակի
իրազոթումից՝ ֆինանսական նկատառումներով, հարկ
չեղավ հրաժարվել:

Իր ամբողջութեամբ քաղաքային ազգաբնակչու-
թեան ամեն մի հոգուն բնակհրապարակի միջին չա-
փով ապահովելու դինամիկան հետեւյալ պատկերն ե
տալիս (մետրերով).

1926/27 թ. 27/28 թ. 28/29 թ. 32/33 թ.

2,70 2,74 2,69 3,17

Այստեղ 1928/29 թ. իջեցումը՝ 1827/28 թ. հա-
դեպ, բացատրվում ե պլանի թերաւատարութեամբ
(վորի մասին վերեւում ասված ե), բայց պետք ե ան-
հրաժեշտորեն ընդունել, վոր հնդամյակի համար նա-
խագծված ամեն մի հոգուն բնակհրապարակով ապա-
հովելու աճումն ընդհանրապես աննշան ե. այս աստ-
ծը մի անգամ ես հաստատում ե, վոր մեր քաղաք-
ների ազգաբնակչութեան աճումը շատ ավելի բարձր
ե բնակչինարարութեան ներդրումներից ե այդ պատ-
ճառով ել այս հնդամյակի ընթացքում բնակարա-
նային ճգնաժամը սուր կերպով կզգացվի:

Սակայն, այդ ճգնաժամը մեղմելու ուղղութեամբ

արդեն կառավարութիւնը համապատասխան միջոցներ ե ձեռք առել: Հաշվի առնելով, վոր սովորական կարգով անհնարին ե կանոնավորել ե մեղմել բնակարանային ճգնաժամը, մտնովանդ Յերեանում, ե՝ մլուս կողմից, անհրաժեշտ համարելով մի փոքր ձիգ տալ Յերեանի նորմաները հնգամյակի վերջերում մինչև ԱՍՖԽՀ ե ՌՍԽՀ ալ քաղաքների նորմաները, Հայաստանի կառավարութիւնը համապատասխան որդաններում արդեն խնդիր ե դրել Յերեանի բնակչինարարութեանը արտակարգ նշանակութիւն տալ: Այժմ, յերբ մեր առջև բոլոր հնգամյա պլանների վերակադմութեան խնդիրն ե դրված, յերբ մեր բարձրագոյն որդանները ե Անդրպետպլանը անհրաժեշտ համարեցին արտակարգ միջոցներ ձեռք առնել մեր բնակարանային ճգնաժամը վերացնելու, մեզ թվում ե, թե բնակչինարարութեան նորից վերակադմվող պլանում անհրաժեշտ ե հաշվի առնել մի փոքր ավելի լայն հեռանկարներ մեր բնակարանային ճգնաժամն ալիլի նորմով կերպով դուրս մղելու համար: Համենայն դեպս տվյալներն ասում են, վոր բնակչինարարութեան պլանը մեղմում կփոփոխվի բարձրացման ուղղութեամբ:

Խոսելով քաղաքներում ամեն մի հոգուն միջին նորմայով ապահովելու մասին, հետաքրքիր կլիներ Յերեանի նկատմամբ միջին նորման առանձին տալ:

Հնգամյա պլանի տվյալներն այդ դինամիկան տալիս են հետևյալ ձևով. 1927/28 թ. Յերեանի ամեն մի հոգու նորման հավասար ե 2,42 քառ. մետրի, իսկ հնգամյակի վերջում կհասնի 3,12 քառ. մետրի:

Կտրիք չկա այստեղ մի անգամ ել դառնալ այն շարժառիթներին, վորոնք բնակչինարարութեան պլան-

նի վերահաղմության անհրաժեշտութիւնն են թելադրում:

Այսպիսի, վոչ չերեք փայլուն հեռանկարներէ առնչութեամբ, ծառանում ե նախ՝ միջոցները հնարավոր մեծ չափով մոռնիլիզացիալի լենթարկելու խնդիրը: Տեղական բուշելի մասնակցութիւնը բնակչինարարութեան չափերում ե մասնավոր կապիտալի ներգրավումը հնարավոր կդառնա միայն բնակարանավարձի հետագա աճման պայմանով: Բնակարանալին տնտեսութեան շահը պահանջում ե լիովին իրագործել բնակելի ֆոնդի «ինքն իր ծախքը ծածկելու» սկզբունքը, մինչդեռ գոյութիւն ունեցող բնակարանավարձը չափազանց ցածր ե ե պետք ե բարձրացնել միջին բնակարանավարձի բարձրացումը՝ քառ. մետրին 23 կոպեկից 40 կոպեկի հասցնելը, վոր նկատի չե առնված պլանում, անհրաժեշտ ե իրագործել ինչ ել վոր լինի:

Ընդհանուր գծերով ալդ ե բնակչինարարութեան պլանի հիմնական ձևերի պատկերը:

Թվերը սլերճախոս են ե միայն մի հետևութիւն կարող ե լինել—հնդամյակի լերկորդ փոփոխակը, վոր կառուցված ե Ֆինանսական հնարավորութիւններէ ամելի իրական հաշվառման վրա, ծրագրի նվազագույնն ե, վորի կենսագործումը պետք ե ապահովլի ինչ ել վոր լինի. նշված պլանալին լենթարրութիւններէ ամեն մի թերակատարումը հղի չե հետագա ե զգալի խորացման վտանգով բնակարանալին առանց ալն ել ալն սուր ճգնաժամի, վորն ապրում ե Հայաստանը, մասնավանդ նրա լերկու կենտրոնը—Յերևանը ե Լենինականը:

Ահա թե ինչու լերակացութեան մեջ անհրաժեշտ

ե նշել, վոր բնակչին արարութեան պլանի իրացումը պահանջում ե բավական մեծ չափով ֆինանսական լարում, տեխնիկական, կազմակերպչական բարդ սիս-տեմի ե նորմատիվ միջոցների իրագործում՝ բնակչի-ն արարութեան նյութական ապահովութեան բնագա-վառում ե նրա ձեւերի տեխնիկական վերակադմու-թեան բնագավառում: Այս խնդիրը պետք ե մանրա-կրկիտ ուսումնասիրեն վե՛լ միայն պլանային ե շինա-նարարական որգանները, այլ ե խորհրդային ամբողջ հասարակայնութեունը:

ԿՈՄՈՒՆԱԼ ՇԻՆԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

Անցնելով կոմունալ շինարարութեան, անհրաժեշտ ե նշել, վոր մեզնում այդ ճյուղը համեմատաբար թույլ ե զարգացած չեղել: Նախահեղափոխական ժամանակ դեմստվոնների բացակայութեունը՝ թե Ս.Ս.Ֆ.Ֆ.Է ե թե Հայաստանում, տեղական հասարակական ինքնագոր-ծունեյութեան թույլ զարգացումը արդեւք ելին դնում կոմունալ տնտեսութեան զարգացման առաջ: Ուստի աշխարհի Հայաստանի տերրիտորիայում, Յերեւանի ջրմուղի բացառութեամբ, մենք չենք տեսնում վորեւ ե ուշագործեան արժանի կոմունալ ձեւնարկութեուն:

Այս ասածների հետեանքով՝ մեր ավելի կամ պա-կաս խոշոր բոլոր կենտրոններում, ինչպիսիք են Յե-րեւանը, Լենինականը, Ղարաքիլիսան, Դիլիջանը ե այլն, կոմունալ ձեւնարկութեունների ցանցը շատ չնչին եր, թույլ եր զարգացած, ե այդ քաղաքները զուրկ ելին կոմունալ տնտեսութեան ամենատարրական ճյուղե-րից, ինչպիսիք են բաղնիքները, սպանդանոցները,

Ջրմուղները (Յերևանի բացառութեամբ), բարեկարգութիւնը և այլն:

Ուստի զարմանալի է, վոր յերկրի խորհրդանայացման մոմէնտում կոմունալ տնտեսութիւնը հանրապետութեան մեջ անձնավորւում եր մեկ Ջրմուղով, 4 սպանդանոցով, 6 բաղնիքով, 2 ասենիզացիոն օտշլախմբով և մոտավորապէս 1500 առևտրական շենքով, վորոնք պատերազմի տարիներում անպետքացել և անխնամ վիճակի մեջ ելին ընկել: Այդ բոլոր կոմունալ ձեռնարկութիւնների արժեքը 3,5 միլիոն ռուբլի չեր հաշվում և թված ձեռնարկութիւնների ճշշող մասսան, ընդհանուր արժեքի մոտավորապէս 97⁰/₀-ն ընկնում եր Յերևանին և Լենինականին:

Խորհրդային իշխանութիւնը վերակազմութեան և մեր ազգաբնակչութեան կուլտուրական զարգացման արմատական խնդիրը դնելով, անհրաժեշտութիւն զգաց կոմունալ տնտեսութիւնն ընդլայնել և նոր ճշուղեր հիմնել, վորովհետև այդ բոլոր պրոբլէմները, մանավանդ ազգաբնակչութեան կուլտուրական վերելքի խնդիրները, ինչպէս և մեր քաղաքների սանիտարական պայմանների բարելավումն անհնար եր իւրակործել առանց կոմունալ տնտեսութեան նվազագույն-տարրական ճշուղերի առկայութեան: Ճիշտ ե, խորհրդայնացման առաջին իսկ օրերից մեր տեղերն սկսում են այդ խնդրում ակտիվութիւն և ինքնագործունեցութիւն ցուցաբերել, սակայն մեր բնական հնարավորութիւնների կարծր շրջանակները, մասնավանդ տեղական բյուջէինը, թույլ չեն տալիս այդ նպատակին բավարար հոտկացումներ անելու: Մյուս կողմից՝ մեր տեղական բյուջէի դեֆիցիտայնութե-

թյունը, վոր քրոնիկական բնույթ է ստացել, բացա-
տրվում է իսկապես լեկամտաբեր բազաների բացա-
կայությամբ, մասնավորապես կոմունալ տնտեսու-
թյան լեկամտաների բացակայությամբ: Յեւ լեթե
ՄեջՄ շատ քաղաքներ կարողացան համեմատաբար
արագ կերպով վերականգնել իրենց բյուջեները,
այդ բանի բացատրությունը իսկապես պետք է վորո-
նել նրանց հղոր կոմունալ ձեռնարկությունների բա-
վական զարգացած ցանցի մեջ: Ահա թե ինչու ան-
հրաժեշտ է նշել, վոր թեև ընդհանուր առումով մեզ-
նում կոմունալ շինարարության վրա դրվող ծախ-
սումները մինչև հնդամյակի պլանացումը շարունակ
աճում ելին, սակայն իրենց ամբողջությամբ հետ ելին
մնում մեր նվազագույն պահանջներից:

Կոմունալ տնտեսության հնդամյա պլանը կազ-
մելիս՝ պետք էր տեղերի պահանջների կապակցությամբ
նախագծել կոմունալ տնտեսության այն ճյուղերի
ստեղծումը, վորոնց բացակայությունը սուր կերպով
զգալի չե դառնում և յերևան է գալիս ամեն ուր: Իսկ
մյուս կողմից, վորքան էլ վոր այդ պահանջները հըս-
կայական ելին, հարկ էր լինում կոմունալ շինարա-
րության ընդարձակման սահմանների նկատմամբ չել-
նել, գլխավորապես, այն ֆինանսական իրական հնա-
րավորություններից, վորոնց վրա նա կարող էր վստահ
լինել: Յեթե բնակչինարարությունը ֆինանսավորելու
բավական քանակությամբ աղբյուրներ ունի, կոմու-
նալ շինարարությունն այդ կողմից շուտ սահմանափակ
է. նրա աղբյուրները՝ գլխավորապես գործկոմիների սե-
փական միջոցներն են և ԿԿԲ վարկերը:

Ուստի և կոմունալ շինարարության հնդամյա
պլանն ընդգրկում է միայն կոմունալ ձեռնարկություն-

ների ամենանվազագույն ճշուդերը, վերոնք մեր տեղական կենտրոններին անհրաժեշտ են:

Ընդհանուր գումարում համունալ շինարարության ներդրումների տմբողջ ծավալը հնգամյակում՝ ըստ որոշեցաների, հետևյալ պատկերն է տալիս (հաշար ուղբլիներով) .

Շինարարության որոշեցաներ	Ամբողջ ներդրում. հնգամյա- կում	ն ու յ ն թ վ ու մ			
		Յերեան	Լենինա- կան	Ղաբա- քի լիսա	Դիլի- շան
1. Զրմուղ	3.436,0	1.500,0	1.000,0	120,0	100,0
2. Կանալիզացիա	1.350,0	1.350,0	—	—	—
3. Սպանդանոց	620,0	200,0	200,0	80,0	30,0
4. Բաղնիք	705,0	250,0	190,0	60,0	50,0
5. Շուկա	1.260,0	860,0	150,0	100,0	—
6. Բարեկարգու- թյուն	670,0	350,0	100,0	50,0	100,0
7. Ավտոբուսներ	310,0	250,0	60,0	—	—
8. Հրդեհաշիջ ջո- կատ	235,0	200,0	35,0	—	—
9. Փող. սալահատ, է մայթեր	1.528,0	730,0	400,0	150,0	100,0
10. Դարած	200,0	200,0	—	—	—
11. Աղբակեղ վա- ռարան	110,0	110,0	—	—	—
12. Հյուրանոց	276,0	—	—	100,0	50,0
13. Սյւք	300,0	—	300,0	—	—
Ընդամենը	11.000,0	6.000,0	2.435,0	660,0	430,0

Այսպիսով, կոմունալ շինարարության ներդրում-

ների ընդհանուր գումարը՝ ամբողջ Հայաստանում հնգամյակի ընթացքում, 11 միլիոն ութսու չորս միլիոն ծախսումներ արվում են ջրմուղների կառուցումների դժով, գլխավորապես Յերևանում, Լենինականում, Վաղարշապատում, Ղարաքիլիսայում, Դիլիջանում, Գորիսում: Այլևս, նախագծվում է կանալիզացիայի կառուցում Յերևանում, վորի իրական անհրաժեշտությունը հաստատապես հիմնավորված է, վորովհետև ստեղծված դրությունը սրությունը կանալիզացիայի կառուցումը Յերևանի առաջնակարգ և կարգինալ խնդիրն է դարձնում: Այնուհետև գալիս են բաղնիքների, սպանդանոցների, շուկաների կառուցմանը վերաբերող ներդրումները, մեր քաղաքների բարեկարգության հետ կապված ծախսերը, լինչպես փողոցների սալահատակում, մայթերի շինություն, տնկարարություն և այլն: Այս բոլոր ծախսումներն իրենց ամբողջությամբ նախատեսված են առավելապես սուր կարիք դպացող շրջանների համար, և նպատակ են դնում բավարարել նրանց կուլտուր-կենցաղական և սանիտարական կարիքները:

Ներդրումների ընդհանուր գումարից Յերևանին բաժին է ընկնում մինչև 55%, Լենինականին 22%, իսկ մնացածը մյուս քաղաքավայրերին: Ըստ ֆինանսավորման աղբյուրների՝ նշված գումարը բաշխվում է հետևյալ կերպով (հազար ութսուներեքով)։

Ներդրումների հանրագումարը
հնգամյակում

1. Տեղական բյուջե	1.700,0
2. Հայաստանի Կոմբանկ	1.200,0
3. Կենտրոնական	7.500,0
4. Պետբյուջե	600,0

Ընդամենը՝ 11.000,0

Ըստ տեսակարար կշռի՝ ԿԿԲ վարկերը կազմում են 68, 1⁰/₀, տեղական բյուջեի միջոցները՝ 15,5⁰/₀, կոմբանկինը՝ 10,9⁰/₀, վերջապես պետբյուջեինը՝ 55,5⁰/₀, այսինքն տեղական բոլոր միջոցները կազմում են՝ 26,4⁰/₀ և միութենականը՝ 73,6⁰/₀: Ներդրումների հանրագումարում միութենական միջոցների ալոկալի մեծ տոկոսն առհրաժեշտ է նորմալ ընդունել, վորովհետև տեղական միջոցները, մասնավորապես տեղական բյուջեն, դժվար թե կարողանան ավելի տալ, իրենց դեֆիցիտայինության պատճառով: Մյուս կողմից՝ ալո ներդրումները հետագայում հնարավորություն կտան ստեղծել այն չեղամտաբեր բազաները, վորոնք հետդհետ խթան կդառնան տեղական բյուջեի դեֆիցիտայինությունը վտարելու:

Ըստ հնգամյակի առանձին տարիների՝ նշված ներդրումների բաշխումն աճող առաջադիմությունը և զուտ, սակայն սկզբունքով պլանումը շինարարության ուղեկոտների առավելագույն ուժեղացման խնդիրն և դրվում, վորպեսզի նրանց կառուցումը հնգամյակի բոլոր տարիներումը չձգձգվի, նպատակ ունենալով ալո ներդրումների արագ եֆֆեկտավորությունը ձեռք բերել: Դառնալով հնգամյակի հատվածին, այն է՝ 28 — 29 թվականին, առհրաժեշտ է ասել, վոր կոմունալ շինարարության պլանի կատարումը մի փոքր շեղումն է տալիս: Մասնավորապես, պլանով նախազգրված եր 3 երեանում կանալիզացիայի կառուցումն սկսել, վորը, սակայն, չի ձեռնարկվել մի շարք տեխնիկական և ֆինանսական նկատառումներով: ապա, միջանի շրջաններում կոմունալ շինարարության զանազան ճյուղերի վարկերը վորոշ չափով կարճվեցին և

տլին, ուստի Հայաստանի Պետպլանը, ստուգել է թվերը
կազմելիս, ստիպված չեղավ համապատասխան ուղղում-
ներ մտցնել, վորպեսզի հնարավորութլուն ունենա
ամբողջ պլանի իրադրծմանը մոտենալու և դրանով
ուժեղացնելու ալն ճյուղերը, վորոնք իրենց զարգաց-
ման մեջ հետ են մնացել:

Սակալն, վորչափ ել առաջին հալացքով մեծ յե-
րեան ալդ բոլոր ներդրումները, ալնուամենալնիվ կո-
մունալ շինարարութլան հնգամյա պլանը շատ կրճատ
ե կառուցված:

Վերևում մենք նշեցինք, վոր մեր տեղերի շատ
պահանջները, Ֆինանսական նկատառումներով, պլա-
նից դուրս մնացին: Ապա, շրջանացման և նոր գավա-
ռական ու գավառակալին կենտրոններ ստեղծելու հետե-
վանքով՝ ալդ պլանը ուղղումների և լրացումների կա-
րիք ունի: Վերջապես, ըստ ԱՍՖՈՀ Կառավարութլան
հաշվետվութլան, Միութինական կառավարութլունը՝
անրավարտը ընդունելով կոմունալ շինարարութլան
զարգացման վերցլած թափը, առաջադրեց նորից վե-
րանալել ալս հնգամյակը՝ նրա ուժեղացման և ընդ-
լալնման տեսանկյունով, յելնելով ալն բանից, վոր ընդ-
հանրապես ԱՍՖՈՀ կոմունալ ձեռնարկութլունների
ցանցը թուլլ ե: Ալլևս, վերջին ժամանակներում մեր
մամուլի եջերում գրվում եր նուլնպես Յերեանում
տրամվալ կառուցելու նախագծի մասին: Ինչպես յե-
րևում եր վերևում բերված թվերից, վերջինս նուլն-
պես նախատեսված չեր. հնգամյակի պլանով:

Բոլոր նշված նկատառումներն ստիպում են Հա-
յաստանի Պետպլանին նորից ձեռնարկել վերակազմել
կոմունալ շինարարութլան պլանը ալն նկատառում-
ների հիմունքով, վորոնց մասին վերևում ասվել ե:

Այնուամենայնիվ, սակայն, չնայելով կոմունալ շինարարութեան պլանի համեմատական կարծրութեանը, նույնիսկ այդ նվազագույն փոփոխակի իրազոր-ծումը հնարավորութիւն կտա այս հնգամյակի ընթացքում մեզնում ստեղծել Հայաստանի կոմունալ տնտեսութեան մի շարք խոշոր ոբյեկտներ:

ՇԻՆԱՐԱՐԱԿԱՆ ԱՄՓՈՓԻՉ ՊԼԱՆ

Ներկա ժամանակաշրջանում, յերբ չափազանց լարված ջանքերի գնով ժողովրդական տնտեսութեան լրիվ վերակազմութեան պրոցեսն է կատարվում, շինարարութիւնը՝ վորպէս ժողովրդական տնտեսութեան մի առանձին ճյուղ, հատուկ նշանակութիւն է ստանում:

Շինարարութեանը վերաբերյալ լինթադրութիւնների հաջող կատարումից լիակատար չափով կախված է բոլոր լինթադրութիւնների հաջող կատարումն այս հնգամյակում: Շինարարութեան ամփոփիչ պլանի հիմնական բովանդակութիւնը պետք է լինի՝ ի՞նչ չափով է ապահովված իր ժամանակին շինարարութեան այն բոլոր կառուցումների և շենքերի տնտեսական և տեխնիկական ճիշտ կատարումը, վորոնք նախատեսված են ժողովրդական տնտեսութեան առանձին պլաններով:

Ուստի, շինարարական պլանի վերլուծութեան մեջ գերակշիռ տեղ պետք է գրավի մոչ թե նկատի առնված դրամական ներդրումների պարզ թվարկումը, այլ այն միջոցները, վորոնք աւհրաժեշտ են նյութական աղբյուրներով այդ ծավալը կատարելու համար

(բանվորական ուժի, տեխնիկական անձնակազմի, նյութերի և այլն), և կազմակերպչական միջոցների սխտեմի, վորոնք ապահովում են դժվարությունների և «նեղ տեղերի» հաղթահարումը, վորովհետև ժողովրդական տնտեսութեան այդ ճյուղում արդեն միջանի տարվա ընթացքում պահանջի և առաջարկութեան խզումն է նկատվում. արտադրությունը շինարարութեան ամման շինարարական թափերի հետևից չի հասնում: Հակասությունն այդ պահանջների և հնարավորությունների միջև ստեղծել է այստեղ յուրատեսակ «մկրատ» և այդ «մկրատի» բացվածքն այնպիսի բնույթ ստացավ, վոր սպառնաց շինարարությունը քայքայել շատ ճուղերում: Ահա թե ինչու հնգամյակի ընթացքում այդ «եխնարարությունը պե՛ս է վոչ միայն եինի, այլև միաժամանակ ինքն էլ պե՛ս է վերաեինվի», ինչպես նշվում է ԽՍՀՄ Պետպլանում:

Շինարարութեան ամփոփիչ պլանի կազմումը խոշոր դժվարությունների հետ է կապված, վորովհետև անցյալում տվյալների և փորձի կուտակում չլինելը մշակման ճշտութեան և մանրամասնութեան աստիճանը սահմանափակում էր:

Այստեղ կարիք չկա շինարարութեան ֆինանսավորման չափերի մասին խոսել, վորչափով վոր նա ապահովված է ամեն մի ճուղի պլանի մեջ:

Այս տեսակետից կարող է թվալ, վոր շինարարութեան ամփոփիչ պլանը և շինամթերքների հաշվեկշիռը իրոք միայն մի վորոշ չափի «ամփոփումն» են, ինչ վոր պատրաստի գումարեկիների հանրագումար: Սակայն տվյալ դեպքում բանն այդպես չէ. այդ ամփոփումը պետք է ժողովրդական տնտեսութեան բոլոր պլանների համադրությունը—սինտեզը լինի:

Ինչ վերաբերում է շինամթերքների հաշվեկշիռը — բալանսը և բանուժի պահանջը հայտնաբերելուն, թվում է, թե հնարավոր էլինե՞ր ճուղերի պատրաստի պլաններից հանումներ անել:

Սակայն, դժբախտաբար մեր ճուղային պլանները բավարար ուշադրութլուն չեն դարձրել այդ բանի վրա. շատ պլաններում նշված տվյալները չեն լեղել, ուստի և այդ աշխատանքը հաշվեկշռային ուղիղ մետոդով անհնարին եր կատարել: Այդ պատճառով շինարարութլան ամփոփիչ պլանը կազմելիս՝ հնարավոր համարվեց պլանը կազմել եքսպերտային գնահատումների և խոշորացրած չափանիշների հիմունքով: Վերջին մետոդը կախանում է նրանում, վոր պետք եր լինում շինարարական աշխատանքների մի ալնպիսի վորոշ խոշորութլան միավոր ընտրել, վոր բնութագրեր շինարարութլան տվյալ տեսակը՝ վորպես չափանիշ, և ապա մի շարք հաշվային և նախահաշվային տվյալների ստուգման հիման վրա վորոշել բանվորական ուժի և շինամթերքների միջին ծախսի թվերն այդ միավորի համար:

Ճիշտ է, այդ չեղանակի մեջ շատ բան պայմանական է և բարդ, ալնուամենայնիվ դրութլունից դուրս դալու չիլք է տալիս:

Հիմնական տվյալները՝ տնտեսութլան առանձին ճուղերի կապիտալ ներդրումների չափերի մասին, վերցված են համապատասխան պլաններից, բայց արդեն պլանային չինթադրութլունները բաշխելիս՝ այդ առանձին պլանների մեջ ուղղումներ են մտել՝ տնտեսութլան սռանձին ճուղերի ծավալման թափերն ուժեղացնելու ուղղութլամբ: Ապա, հեռանկարային պլանը լենթարկվեց հեռևողական քննութլան և փոփոխութլան ԱՍՖԽՀ, ԽՍՀՄ Պետպլաններում, ԽՍՀՄ

ԺԿԽ, XVI Կուսկոնֆերենցիայում և, վերջապես, ԽՍՀՄ Խորհուրդների V-րդ համագումարում և մեր կազմած պլաններն ել փոփոխության լենթարկվեցին, վորովհետև, ինչպես հայտնի լի, Միութենական Կառավարությունը հաստատեց ռպտիմով փոփոխակը: Ուստի, ներկա ամփոփիչ պլանը պետք է համարել վորպես նվազագույն փոփոխակ, ուր պետք է ուղղումներ մըտցվեն ճուղային պլանների փոփոխությունների համապատասխան:

Շինարարության ամփոփիչ պլանը՝ այս նվազագույն փոփոխակում, Հայաստանի Պետպլանը կազմել է հետևյալ թվերով (միլիոն ռուբլիներով).

ՏՆՑԵՍՈՒԹՅԱՆ ՃՅՈՒՂԵՐԸ	Բոլոր ներդրումները հնգամյայում	Հանրագումարը %
1. Արդյունաբերություն	38,9	20,8
2. Ելեկտրիֆիկացիա	11,4	6,2
3. Դյուղատնտեսություն	12,4	6,6
4. Զրահանություն	28,1	15,1
5. Փոխադր. շինարարություն	22,4	11,9
6. Բնակ. շինարարություն	40,0	21,5
7. Կոմունալ շինարարություն	6,5	3,5
8. Առևտրա-պահեստ. և սառց. շինար.	9,1	4,8
9. Կուլտուր-կրթական	8,8	4,7
10. Հիվանդանոց. և կուրորտային	5,4	2,9
11. Վարչական	2,7	1,4
12. Կապ	1,2	0,6
Ընդամենը	186,9	100,0

(Առևտրա-պահեստային և սառցարանային շինար.

բարության խմբի մեջ մենք մտցրինք նաև գյուղատնտեսական կոոպերացիան և խորհատնեսութուններին վերաբերյալ համանման ներդրումները, ուստի և այդ թիվը ապրանքաշրջանառության պլանի տվյալներինց մի փոքր բարձր է)։

Մի անգամ ևս կրկնելով այս թվերի ամբողջ պայմանականութունն ու մոտավորականութունը, նշենք միայն, վոր այդ գումարների մեջ չեն մտել գյուղական շինարարության ծախսումները, վորովհետև պլանը կադմեկու մոմենտին անհնարին եր վորոշել այն։ Ինչ չափով վոր այս ամբողջ պլանն ընդհանրապես մոտավոր է և արմատական ուղղումների պետք ունի, անհրաժեշտ է հաշվի առնել նաև շինարարության վերջին տեսակը։ Այսպիսով, այս պլանի նշանառումն ինքըստինքյան ակնհերև է։

Այս աղյուսակից նկատվում է, վոր ընդհանուր առումով ժողովրդական տնտեսության բոլոր ճյուղերի դուռ շինարարության ծավալը հնգամյակի ընթացքում 187 միլիոն ուրբի չե. տնտեսության առանձին ճյուղերում այդ աշխատանքները գումարվում են։ Գյուղատնտեսության շինարարության մեջ հաշվի չեն առնվում գյուղատնտեսության ինդուստրացման կառուցումները. այստեղ նկատի չե առնվում պանրի գործարանների, չորանոցների, գրենաժի և այլ գործարանների կառուցում և այլն։ Շինարարության այս տեսակը ամբողջ շինարարության հանրագումարի 6,6% է կազմում։

Ջրաչին տնտեսության մեջ, ջրաբաշխության աման համաձայն շինարարական բնույթի ծախսումները 15,1% են կազմում (աբապարները—դռերը, Փ. Սար-

դարաբառ, մանր աշխատանքները և այլն)։ Արդյունաբերության ծախսումները կատարվում են (առանց սարքավորման) 20,8⁰/₀, ելեկտրականությանը (նույնպես առանց սարքավորման)՝ 6,2⁰/₀ և այլն։

Ժողովրդական տնտեսության կառուցվածի և նրա զարգացման պլանի համար բնորոշ են մեծ բաժինների հավաքական հանրագումարները։ Արդյունաբերությանը—մեջը ղեկավարելի կապիտալի, գյուղատնտեսությանը՝ ջրաբաշխության հետ միասին, փոխադրությանը և կապը, առևտրական և սառցարանային շինարարությանը, քաղաքացիական—բնակարանային, կոմունալ և վարչական շինարարությանը և, վերջապես, կուլտուրական և ազդ խմբում կրթական և առողջապահական շինարարությանը։ Այս բաժանումով ստանում ենք հետևյալ փոխհարաբերությունը (⁰/₀ ⁶/₀-ով)։

1. Արդյունաբերություն	27,0
2. Գյուղատնտեսություն	21,7
3. Փոխադրություն և կապ	12,5
4. Առևտրա-սառցարանային	4,8
5. Քաղաքացիական	26,4
6. Սոց.-կուլտուրական	7,6

Ընդամենը՝ 100,0

Պլանի նկարագրված տարրերը աղափսի ընդհանրացող վերլուծության առաջին փորձն են ներկայացնում, այն ել չափազանց տնկատար ավյալներով, բայց ընդհանուր առումով բավական պարզ ցույց են տալիս ժողովրդական տնտեսության առանձին ճյուղերի շինարարության ուղղությունը։

Խնչպես ասված է վերևում, զուտ շինարարու-

թյան ներդրումների այդ թվերի հիման վրա դուրս ե
բերված բանուժի և հիմնական շինամթերքի պահան-
ջը: Հնարավորութունն չունենալով այստեղ այդ ցու-
ցանիշների մանրամասն տղլուսակը տալու, կրեբենք
միայն մի քանի ցուցանիշներ հնդամյակի առաջին
և վերջին տարիների համար:

Շինարարական բանվորների ընդհանուր պա-
հանջը բոլոր շինարարության համար այդ տարիներ
բուժ պատկերացվում է իր ամբողջությամբ հետևյալ
տվյալներով (քանակապես).

1928/29 թ. 1932/33 թ.

1. Սևագործ-բանվորներ և հողափորներ	15.540	22.204
2. Վորմնադիրներ և քարտաշ.	2.700	3.465
3. Խառաղներ	680	730
4. Ատաղձագործներ	410	480
5. Սվաղողներ	510	582
6. Վորմնադարդիչներ	400	450
7. Վառարանագործներ	80	140
8. Հողափորներ և գալլիկոնա- վորներ	280	350
9. Ուրիշ փեշաքարներ	320	410

Վերևում բերված թվերը հանված են խոշորացրած
չափանիշների մեթոդով, ուստի և մի փոքր պայմա-
նական են և մոտավոր: Այսպես թե այնպես, նրանք
բանուժի պահանջի մերձավոր պատկերն են տալիս՝
ըստ արհեստների Սակայն, ի հետևումն ստացված
մեծությունների համեմատության՝ պատրաստի բան-
ուժի քանակի և նրանց աճման հաշվառման հետ,
հնդամյակի ընթացքում ըստ արհեստներում չափա-

դանց մեծ դեֆիցիտ ե ստացվում, 1932/33 թվին հասնելով պահանջի մոտավորապես 30⁰/օ-ին (միջին հաշվով): Այդ դեֆիցիտն առանձնապես սուր կերպով կարտահայտվի վորակյալ բանուժի նկատմամբ և դուր կլինի հուլյս դնել, թե այդ դեֆիցիտը կարելի չե ծածկել Միությունից կամ ԱՆՍՖՀ, վորովհետև այդ խնդիրն այնտեղ ել սուր ե: Այդ պայմաններում՝ բնականաբար, անհրաժեշտություն ե ծագում դիմել բանվոր-շինարարների բավական խոշոր մասսաների մասնագիտական տրագ պատրաստության մեթոդների լայն զարգացման, մանավանդ վոր այդ նպատակի համար միջոցներ կան՝ աշխատավարձի հավելման չնդանակով: Այստեղ պետք ե լայն աշխատանք տանել աշխատանքի ոգտագործումը բարելավելու, բանվորական ժամանակը խտացնելու, աշխատանքի արտադրականությունը բարձրացնելու, անընդհատ բանվորական շաբաթը մտցնելու և այլն: Այս աշխատանքը պետք ե տարվի Լուսժողկոմատի գծով շինուաների սխտեմով և միաժամանակ Աշխժողկոմատի որդաններով՝ Աշխկենտինստիտուտի մեթոդներով:

Հնգամյակում նույնպես սուր կերպով դրված ե հրամանատարական կադրի խնդիրը (ինժեներների և տեխնիկների խնդիրը), վորտեղ խզումն ել՝ ավելի կըրկնապատկվում ե: Ինժեներների և տեխնիկների պահանջի հաշվարկումները՝ նշված ծավալի շինարարության մեջ, ցույց տվին, թե պետք ե ավելի քան կըրկնապատկել նրանց գոյություն ունեցող կադրը: Յեթե տեխնիկների պակասությունը մասամբ լրացում են պրակտիկաները (տանտպետները) և ուստոդները, սակայն և այնպես ինժեներական ուժերի հոսանքը չափազանց տնքավարար ե:

Այդ բանի մասին մանրամասնաբար ցույց է տրվում սոցիալ-կուլտուրական շինարարութեան պլանում, ուստի դրա վրա ալատեղ մենք կանգ չենք առնի, բայց կնշենք միայն, վոր ընդհանրապես կադրերի խնդիրը՝ թե ամբողջ հնգամյա պլանում, թե շինարարութեան մեջ, չափազանց սուր է դրված:

Ինչ վերաբերում է շինարարութեան հիմնական և գլխավոր նյութերի պահանջին, նրանք էլ նույնպես դուրս են բերված խոշորացված չափանիշների մեթոդով և հնգամյակի առաջին և վերջին տարիներում ներկայանում են հետևյալ ձևով (քանակապես).

Չափանիշ 1928/29 թ. 1932/33 թ.

1. Ժեռաքար	խոր. մետր.	468.700	912.000
2. Հատաքար			
	(12×8×6)	»	»
		105.900	164.000
3. »	(8×8×8)	»	»
		235.800	393.000
4. Կիր	տոնն	29.920	49.100
5. Ավազ	խոր. մետր.	278.200	495.000
6. Ցեմենտ	տակառ	114.000	197.300
7. Կլոր փայտ	խոր. մետր.	48.400	73.600
8. Սղոցված »	»	48.300	79.100
9. Ներկեր և ձի- թադեղ (ոլիֆ)	տոնն	696	1.170
10. Ցերկաթ (ամեն տեսակի)	»	97.700	162.000

Ընդհանրապես շինամթերքների խնդիրը ներկայումս բացառիկ սրութիւնն է ստանում, վոր իր հերթին ապրում է շինարարութեան թանգացման վրա: Բավական է ասել, վոր մեզնում նույնիսկ քարի դեֆիցիտի դեպքեր են լիզել: Վորքան և պայմանական

լինելին վերևում դրված հաշիվները, այնուամենայնիվ այս թվերը խոսում են շինամթերքների պահանջի աճման մասին:

Ուստի, հիմնական շինամթերքների արտադրության լայնացման խնդիրը՝ թե շինարարական ծրագիրն ապահովելու միջոցների և թե շինարարությունն աժանացնելու սխառնում, ամենաակտուալ խնդիրներից մեկն է հանդիսանում: Այս տեսակետից բացառիկ նշանակություն պետք է տալ Արթիկի տուֆին՝ վորի արժանիքների վրա կանգ չենք առնի, վորովհետև նրանք արդեն հանրաժանոթ են: Վորպես շինամթերք՝ պատերի, միջնորմների, ծածկերի, աղյուսին փոխարինելու համար և այլն, տուֆը պետք է ամենալայն գործադրությունը գտնի: ԱՆՖՍՀ Պետպլանի ավալներից յերևում է, վոր Արթիկտուֆի գործադրությունը 15-20⁰/₀-ով պետք է իջեցնի ԱՆՖՍՀ շինարարական բնակարանների տրժեքը:

Այլևս, շինարարության մեջ պետք է գործադրություն գտնի նաև մեր պեմզան: Դժվարին կացություն է ստեղծվում ձեղունանյութերի (տանիքի շինամթերք) վերաբերությանը նրանց դեֆիցիտայնության հետեւածով, և՛ հետևաբար, քանի վոր Միությունն ամբողջությամբ այդ սրությունն է ապրում, անհրաժեշտ է հնարավորության սահմաններում նրանց կրճատել և տնտեսել շինարարության մեջ և փոխարինել ուրիշ նյութերով:

Ինչ վերաբերում է կրին և ցեմենտին, պետք է ասել, վոր նրանց սրահայությունն այժմ իսկ զգացվում է: Յեւ այս ուղղությամբ արդունարեւական պլանում հարվածալին խնդիր է դրվում՝ մեծացնել ցեմենտի արտադրությունը և ցեմենտի մի խոշոր գործարանի կառուցումը՝ ինչպես նախատեսնված և կառուցել Դավալվում, հենց դրանով է բացատրվում: Ապա, բացի տեղական արդունարեւությունից, շինամթերքների արտադրության գործում ոգնություն

պետք և գա նաև տնայնագործական կոռուպցիան։
Իսկ ընդհանրապես անհրաժեշտ է ձեռք առնել բոլոր
միջոցները, կազմակերպչորեն ապահովելու շինա-
մթերքների կանոնավոր և անընդհատ մատակարար-
ումը։ Այս չափազանց դժվարին և բարդ խնդիրը
պետք և ամբողջ հնդամլակի ուշադրութիւն կենտրոնը
դառնա և լուծվի ինչ էլ վոր լինի։

Շինարարութիւն խնդրի հետ կապված է նույնպես
շինարարութիւն արժեքն իջեցնելու վերաբերյալ տըն-
տեսական ամենակարևոր դիրեկտիվի իրացման խըն-
դիրը։

Այդ պրոբլեմում, ինչպես հիմնական հանգուլցում,
հշուսվում են շինարարական պլանի բոլոր խնդիր-
ները։

Նախագծման ուսցիտնալացումն ալստեղ մեծ նշա-
նակութիւն ունի, վորովհետեւ լավ նխագծումը շինա-
րարութիւն ամենաշատ եֆեկտաւորութիւն դրաւա-
կանն և հանդիսանում։ Այս ուղղութիւնմը պետք և
լայնորեն դրվի փորձնական գործը, փորձագիտու-
թիւնը—եքսպերտիզան և հետազննութիւնը, ինչպես
և շինարարական վաբձակալական որգանների լայն
կազմակերպումն ու խոշորացումը։ Նախագծման ուս-
ցիտնալացման, շինարարական պրոցեսների պլանային,
ֆինանսական և կազմակերպչական կողմի կանոնա-
վորման, աշխատանքի արտադրութիւն բարձրացման,
նյութերի արտադրութիւն մեծացման վերաբերյալ բո-
լոր աշխատանքների հանրագումարը, ինչպես և մի
շարք ուրիշ միջոցներ—այս բոլորը գումարած՝ պետք
և ապահովեն շինարարական ինդեքսի իջեցումը։ Այս
բարդ պրոբլեմում կենտրոնացած են շինարարութիւն
բոլոր դժվարութիւնները։ Սակայն, բոլորովին ակնե-
րեւ և, թի շինարարութիւն բոլոր տեսակների վերա-

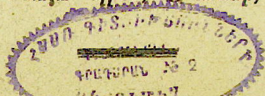
բերութեամբ իջեցման միակերպ չափեր չի կարելի գործադրել: Միութեան մեջ, շինարարութեան արժեքի իջեցումը՝ ըստ նվազագույն փոփոխակի, որինակ՝ արդյունաբերութեան համար նկատի չե առնված 40% , իսկ ուստի մալ փոփոխակով՝ 47% , բնակշինարարութեան՝ 38 և 43% (համապատասխանորեն) և այլն: Այս բոլոր խնդիրները հնարավոր է իրագործել կոլեկտիվ — մեծ աշխատանքով, վորին պետք է մասնակցեն արհկազմակերպութեւնները և արտագործական խորհրդակցութեւնները:

Մրանով վերջացնելով ամփոփիչ պլանի տարրերի համառոտ նկարագրութեւնը, մի անգամ ել նշում ենք, թե բոլոր թվական հաշիվները մոտավոր են:

Սակայն նկարագրված նյութերը բնորոշում են շինարարութեան տնտեսական պրոցեսների միայն մոտավոր տեղեկեցւոյնները:

Անվանների հանրագումարը բերելով, պետք է ասենք, վոր շինարարութեան առաջադրված խնդիրը բացառապէս դժվար խնդիր է և պետք է իրագործվի միայն այն դեպքում, յերբ մի շարք տեխնիկական-կազմակերպչական բնույթ ունեցող միջոցներ պլանաչափորեն կյանք կմտնեն: Այդ է ճանապարհը: Յեւ շինարարութեան պլանը կարող է իրականանալ, «յեթե կստեղծվի նոր տիպի շինարար, վոր իր ուժի և պատասխանատվութեան գիտակցութեամբ հանձն առնի խիզախաբար հաջողութեամբ իրականացնել հաճախ համարձակ և հանդուգն կառուցումներ և յեթե ստեղծագործ նախաձեռնութեւնը և համարձակութեւնը շաղկապված կլինեն ինժեներ-շինարարի գիտութեան և խանդավառութեան հետ»:

(ԽՍՀՄ 5-ամյա պլան, II հատոր, մասն I, էջ 449):

ԳԱԱ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

FL0039616

[104]

A $\frac{I}{4369}$

Գիրք 10 կուպ. Ե. ($1\frac{1}{2}$ լ.)

Шакарян

ПЯТИЛЕТНИЙ ПЛАН НАРОДН. ХОЗ.
СОВЕТСК. АРМЕНИИ

СТРОИТЕЛЬСТВО

Госиздат ССР Армении
Эривань, 1929 г.
